

Για 40 χρόνια οι ελίτ στις πλούσιες, αλλά και στις φτωχές χώρες υποσχέθηκαν ότι οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές θα οδηγούσαν σε ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη και ότι τα οφέλη θα διαχέονταν προς τα κάτω, έτσι ώστε όλοι – ακόμη και οι πιο φτωχοί- να βελτιώσουν τη θέση τους. Τώρα που υπάρχουν τα αποδεικτικά στοιχεία, γιατί πρέπει άραγε να απορεί κανείς που η εμπιστοσύνη στις ελίτ και στη δημοκρατία έχει πέσει κατακόρυφα;

□ **ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ** - Στο τέλος του Ψυχρού Πολέμου, ο πολιτικός επιστήμονας Φράνσις Φουκουγιάμα έγραψε ένα πολύ γνωστό δοκίμιο με τίτλο «Το Τέλος της Ιστορίας;». Η κατάρρευση του κομμουνισμού –υποστήριξε- θα παραμερίσει το τελευταίο εμπόδιο δημοκρατίας και της οικονομίας της αγοράς. Πολλοί ήταν εκείνοι που συμφώνησαν μαζί του.

Σήμερα, με τη φιλελεύθερη παγκόσμια τάξη να υποχωρεί και με αυταρχικούς ηγέτες και δημαγωγούς να είναι επικεφαλής χωρών που περιλαμβάνουν πάνω από τον μισό πληθυσμό της γης, η ιδέα του Φουκουγιάμα μοιάζει γραφική και αφελής. Ωστόσο ήταν αυτή που στήριξε το νεοφιλελεύθερο οικονομικό δόγμα που κυριαρχεί τα τελευταία 40 χρόνια.

Η αξιοπιστία του νεοφιλελεύθερου δόγματος ότι ο πιο σίγουρος δρόμος προς τη συλλογική ευημερία είναι οι ανεξέλεγκτες αγορές βρίσκεται σήμερα στην εντατική, με μηχανική υποστήριξη. Και δε θα μπορούσε να είναι αλλιώς. Η ταυτόχρονη κατάρρευση της εμπιστοσύνης στον νεοφιλελευθερισμό και στη δημοκρατία δεν είναι απλή σύμπτωση ή απλή συσχέτιση. Ο νεοφιλελευθερισμός έχει υπονομεύσει τη δημοκρατία επί 40 ολόκληρα χρόνια.

Η μορφή της παγκοσμιοποίησης στη νεοφιλελεύθερη εκδοχή της έκανε άτομα και κοινωνίες ολόκληρες να μην μπορούν να ελέγξουν ένα σημαντικό μέρος του πεπρωμένου τους. Το εξήγησε αυτό με μεγάλη σαφήνεια ο καθηγητής οικονομικών του Harvard University Ντάνι Ρόντρικ, το υποστηρίζω κι εγώ στα πρόσφατα βιβλία μου □ *Globalization and Its Discontents Revisited* □ και □ *People, Power, and Profits*. Οι επιπτώσεις της απελευθέρωσης των κεφαλαιαγορών ήταν εξαιρετικά

δυσάρεστες. Αν ένας επίδοξος υποψήφιος πρόεδρος σε μια αναδυόμενη αγορά έχανε την εύνοια της Wall Street, οι τράπεζες θα απέσυραν τα χρήματά τους από τη χώρα του. Και τότε οι ψηφοφόροι θα βρίσκονταν μπροστά σε μια ζοφερή επιλογή: ή να παραδοθούν στη Wall Street ή να αντιμετωπίσουν μια σοβαρή οικονομική κρίση. Ήταν σαν η Wall Street να έχει μεγαλύτερη πολιτική δύναμη από τους πολίτες αυτής της χώρας.

Ακόμα και στις πλούσιες χώρες, οι απλοί πολίτες άκουγαν να τους λένε: «Δεν μπορείτε να ακολουθήσετε τις πολιτικές που θέλετε» -είτε πρόκειται για επαρκή κοινωνική προστασία, αξιοπρεπείς μισθούς, προοδευτική φορολογία ή ένα καλορυθμισμένο χρηματοπιστωτικό σύστημα- «επειδή η χώρα θα χάσει ανταγωνιστικότητα, θα εξαφανιστούν οι θέσεις εργασίας κι εσείς θα υποφέρετε».

Στις πλούσιες όπως και στις φτωχές χώρες, οι ελίτ υποσχέθηκαν ότι οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές θα οδηγήσουν σε ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη και ότι τα οφέλη θα διαχυθούν προς τα κάτω, έτσι ώστε όλοι –ακόμη και οι πιο φτωχοί- να βελτιώσουν τη θέση τους. Αλλά για να φτάσουν εκεί, οι εργαζόμενοι έπρεπε να αποδέχονται χαμηλότερους μισθούς και όλοι οι πολίτες περικοπές σε σημαντικά κοινωνικά προγράμματα.

Οι ελίτ ισχυρίστηκαν ότι οι υποσχέσεις τους βασίζονταν σε επιστημονικά οικονομικά μοντέλα και εμπειρικές έρευνες. Ωστόσο μετά από 40 χρόνια έχουμε τα σχετικά νούμερα: η ανάπτυξη έχει επιβραδυνθεί και οι καρποί αυτής της ανάπτυξης πήγαν σε υπερβολικό βαθμό στους πολύ λίγους που βρίσκονται στην κορυφή. Καθώς οι μισθοί παρέμεναν στάσιμοι και τα χρηματιστήρια σημείωναν ιστορικά υψηλά, το εισόδημα και ο πλούτος έρεαν προς τα πάνω αντί να διαχέονται προς τα κάτω.

Πώς όμως είναι δυνατόν η συγκράτηση των μισθών –για να επιτευχθεί ή να διατηρηθεί η ανταγωνιστικότητα- και οι περικοπές των κυβερνητικών προγραμμάτων, να οδηγήσουν από κοινού σε υψηλότερο βιοτικό επίπεδο; Οι απλοί πολίτες αισθάνθηκαν σαν να τους είχαν πουλήσει απατηλές υποσχέσεις. Με το δίκιο τους ένιωσαν ότι είχαν εξαπατηθεί.

Τώρα βιώνουμε τις πολιτικές συνέπειες της μεγάλης αυτής συμπαιγνίας: τη δυσπιστία απέναντι στις ελίτ, στην οικονομική «επιστήμη» πάνω στην οποία

βασίστηκε ο νεοφιλελευθερισμός και στο διεφθαρμένο πολιτικό σύστημα που άφησε να γίνουν όλα αυτά.

Στην πραγματικότητα η εποχή του νεοφιλελευθερισμού, παρά το όνομά της, πόρρω απέιχε από το να είναι φιλελεύθερη. Επέβαλε μια διανοητική ορθοδοξία της οποίας οι πρεσβευτές είχαν μεγάλη δυσανεξία στη διαφορετική άποψη. Οι οικονομολόγοι με ετερόδοξες απόψεις αντιμετωπίστηκαν ως αιρετικοί που πρέπει να αποφεύγονται ή, στην καλύτερη περίπτωση, να διοχετεύονται σε κάποια περιθωριακά ιδρύματα. Ο νεοφιλελευθερισμός ελάχιστα έμοιαζε με την «ανοιχτή κοινωνία» που είχε οραματιστεί ο Καρλ Πόπερ. Όπως έχει τονίσει ο Τζόρτζ Σόρος, ο Πόπερ παραδεχόταν ότι η κοινωνία μας είναι ένα πολύπλοκο, συνεχώς εξελισσόμενο σύστημα, στο οποίο όσο περισσότερες γνώσεις αποκτούμε, τόσο περισσότερο οι γνώσεις αυτές αλλάζουν τη συμπεριφορά του συστήματος.

Πουθενά η μισαλλοδοξία αυτή δεν ήταν μεγαλύτερη από ό,τι στη μακροοικονομία, όπου τα κυρίαρχα μοντέλα απέκλειαν την πιθανότητα μιας κρίσης σαν αυτή που βιώσαμε το 2008. Κι όταν συνέβη το απίθανο, αντιμετωπίστηκε σαν μια πλημμύρα που συμβαίνει μια φορά στα 500 χρόνια -ένα αλλόκοτο περιστατικό που κανένα μοντέλο δεν θα μπορούσε να προβλέψει. Ακόμη και σήμερα οι υποστηρικτές αυτών των θεωριών αρνούνται να δεχτούν ότι η πίστη τους στις αυτορρυθμιζόμενες αγορές και η απόρριψη των εξωτερικών οικονομικών ως ανύπαρκτων ή ασήμαντων οδήγησαν στην απορρύθμιση, η οποία έπαιξε σημαντικό ρόλο στη εκδήλωση της κρίσης. Η θεωρία αυτή συνεχίζει να επιβιώνει, με πτολεμαϊκού τύπου προσπάθειες να την κάνουν να ταιριάζει στα γεγονότα, πράγμα που επιβεβαιώνει την κρατούσα άποψη ότι πολλές φορές οι κακές ιδέες, από τη στιγμή που καθιερωθούν, αργούν πολύ να πεθάνουν.

Εάν η πιστωτική κρίση του 2008 δεν κατάφερε να μας κάνει να συνειδητοποιήσουμε ότι οι ανεξέλεγκτες αγορές δεν λειτουργούν αποτελεσματικά, η κλιματική κρίση σίγουρα πρέπει να μας κάνει: ο νεοφιλελευθερισμός θα μας οδηγήσει κυριολεκτικά στο τέλος του πολιτισμού. Αλλά είναι επίσης σαφές ότι οι δημαγωγοί που προσπαθούν να μας πείσουν να γυρίσουμε την πλάτη στην επιστήμη και στην ανεκτικότητα θα κάνουν τα πράγματα χειρότερα.

Ο μόνος τρόπος να προχωρήσουμε, ο μόνος τρόπος να σώσουμε τον πλανήτη μας και τον πολιτισμό μας, είναι μια αναγέννηση της ιστορίας. Πρέπει να αναζωογονήσουμε τον Διαφωτισμό και να δεσμευτούμε εκ νέου ότι θα τιμήσουμε τις αξίες της ελευθερίας, του σεβασμού στη γνώση και της δημοκρατίας.

του Τζόζεφ Στίγκλιτς*

Μετάφραση: Γιώργος Δουράκης

*Ο Τζόζεφ Στίγκλιτς, καθηγητής πανεπιστημίου στο Columbia University, είναι συγκάτοχος του βραβείου Νόμπελ Οικονομίας 2001, πρώην επικεφαλής της Επιτροπής Οικονομικών Συμβούλων του Προέδρου των ΗΠΑ και πρώην αρχιοικονομολόγος της Παγκόσμιας Τράπεζας. Το πιο πρόσφατο βιβλίο του έχει τίτλο *People, Power, and Profits: Progressive Capitalism for an Age of Discontent*

<https://www.project-syndicate.org/commentary/end-of-neoliberalism-unfettered-markets-fail-by-joseph-e-stiglitz-2019-11>